

AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS NÉPI NYELVE SOMOGYBAN

P Á L Y Á Z A T

Készítette: Kovács Mihály

Kiskörpád

1987

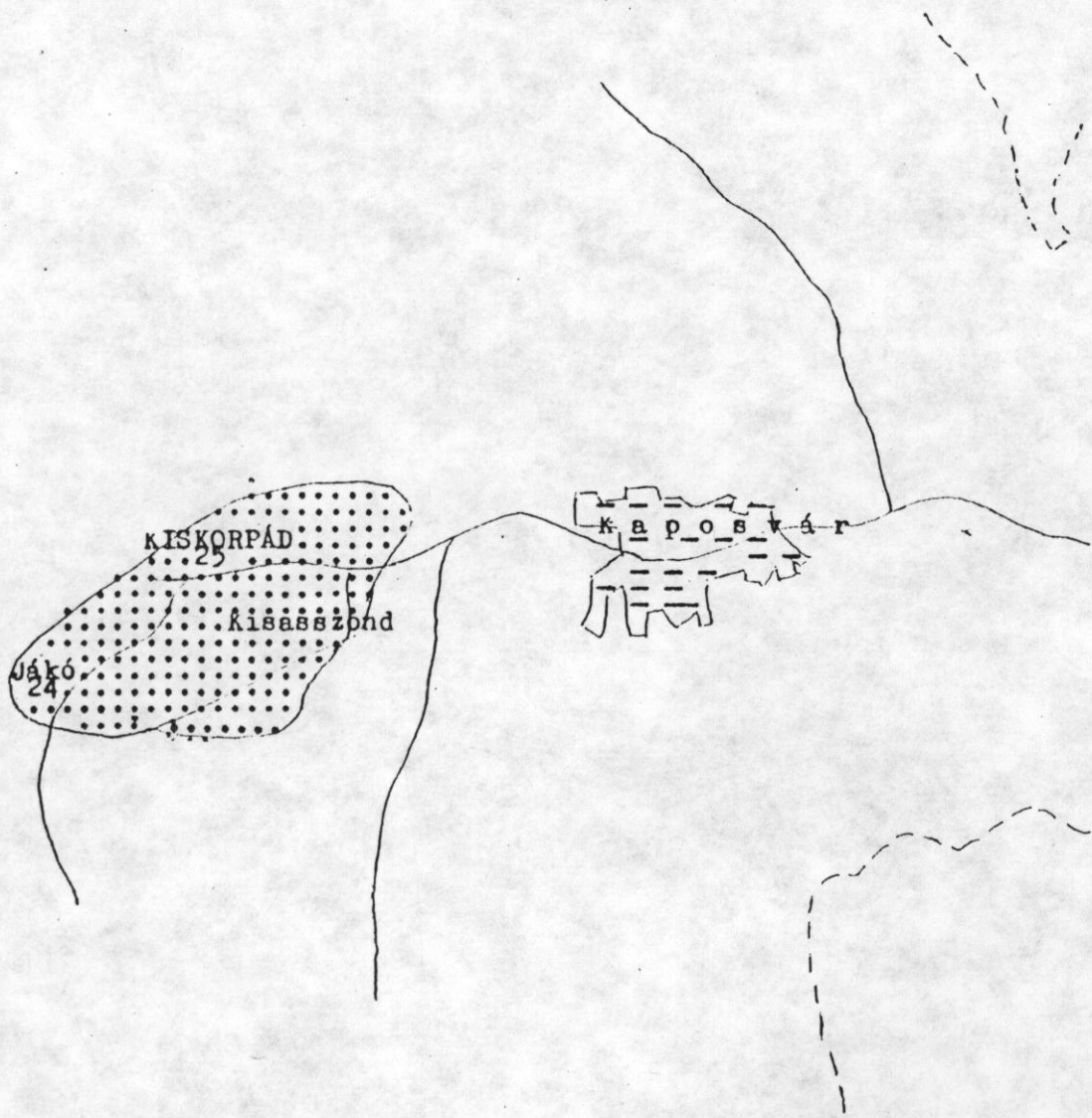
TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	1	oldal
Gyűjtés helyrajzi térképe	2	"
Terület, gyűjtés módszere	3	"
Földdolgozás, osztályozás, irodalmazás	4	"
Összevetés, a dolgozat összeállítása	5	"
Lótartással kapcsolatos szavak		
Fogatolás, szerszám, használati eszközök	6	"
Betegségek, hibák	15	"
Ivarzás, egyéb elnevezések	16	"
Szarvasmarhatartással kapcsolatos szavak		
Fogatolás, szerszám, használati eszközök	17	"
Betegségek, hibák, ivarzás	21	"
Legeltetés	22	"
Egyéb elnevezések	23	"
Sertéstartással kapcsolatos szavak		
Eszközök, szerszámok	25	"
Betegségek, hibák, ivarzás, egyéb elnevezések	26	"
Juhtartással kapcsolatos szavak		
Eszközök, szerszámok	28	"
Betegségek, hibák, élőködők	29	"
Ivarzás, egyéb elnevezések	30	"
Baromfitartással kapcsolatos szavak		
Tojásra, ivarzásra vonatkozók, egyéb szavak	31	"
Egyéb általánosan használt eszközök, kifejezések	32	"
Summa	35	"
Köszönetnyilvánítás	37	"
Felhasznált irodalom	38	"

"...a nevek alkatából, a szavak gazdagságából ki lehet olvasni azt a szellemet is, amely a népben él, tehát azt az irányt is, amelyet követnünk kell, ha egy valósággal nemzeti jellegű tudományos életet akarunk élesíteni."

/ Herman Ottó /

A GYŰJTÉS HELYRAJZI TÉRKÉPE

..... saját gyűjtési terület

A Terület

A rendelkezésekre álló idő, valamint a hatalmas anyag miatt pályázatomban hazánk kisebb egységére, Somogy megyére szűkítettem le kutatásom területét. Ezen belül az általam gyűjtött és feldolgozott anyag Kiskörpádra és környékére / Jákó, Kisasszend / szorítkozik, míg a megye egyéb területeit a rendelkezésekre álló irodalmi munkák feldolgozása során nyert ismeretek képviselik.

A kutatott területre vonatkozó néhány adat: lélekszám kb. 2400 fő, ebből magyar anyanyelvű 86%, német anyanyelvű 10%, cigány 4%. Mezőgazdaságban dolgozik 48%, iparban 46%, egyéb 6%.

A szarvasmarhatartó udvarek száma 88, összes szarvasmarha 223 db. sertéstartó udvarek száma 650, összes sertés 1326 db.

/ 1986 évi adatok /

A Gyűjtés módszere

A gyűjtés során igyekeztem azokat az idős embereket fölkeresni, akik az életük során állattartással kapcsolatban voltak: emlékeiket fölidésvé olyan szavakat gyűjtöttem, melyek néhány év múlva talán örökre feledésbe merültek volna. Beszélgetéseink során a számomra ismeretlen, vagy a szakirodalomban föl nem lelhető szavakat székörnyezetével együtt följegyeztem, azokat értelmeztem. A gyűjtött anyagot úgy irtam föl, ahogy kiejtették. Figyelembe vettem olyan árnyalatnyi eltéréseket is, amelyek az egyes alanyok meséltetése során fölmerültek.

Földolgozás

A jegyzeteimet további részletezés során kódolt lapokra vezettem, a kódokat az egyes állatfajoknak megfelelően jelöltem ki, majd tovább részletezve a szavakat, kifejezéseket, azokat különböző csoportokra bontottam, ugymint:

- fogatolás, szerszám, használati eszközök
- betegségek, hibák
- ivarzás
- egyéb

Azokat a szavakat, amelyek nem kifejezetten egy állatfajra vonatkoztathatók, " állattartással kapcsolatos egyéb szavak " címmel csoportosítottam.

Osztályozás

A statisztikai osztályozás során a szavakat, gyűjtött anyagot besoroltam főnév, ige, jelző, kifejezés csoportokba.

Irodalmazás

Az irodalmi áttekintés során igyekeztem fölkeresni azt a szegényes anyagot, amely kifejezetten Somogy megye területére korlátozódik. Így találtam rá Balogh Lajos és Király Lajos, Nyiri Antal, Gaál László, Mérei Gyula, Herman Ottó továbbá Csanádi István könyveire, a Magyar Gazda és a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle folyóiratok példányaira, melyekből az

általam föl nem kutatott területekre nézve jutottam értékes anyaghoz.

Összevetés

Az irodalmi áttekintést saját anyagommal hasonlítottam össze. Dolgozatomat az összehasonlítás során tapasztalt eltérésekkel, a mások által föl kutatott anyaggal egészítettem ki, azokon a szavakon kívül, amelyeket saját magam gyűjtöttem és nem találtam meg a rendelkezésemre álló irodalomban.

A dolgozat összeállítása

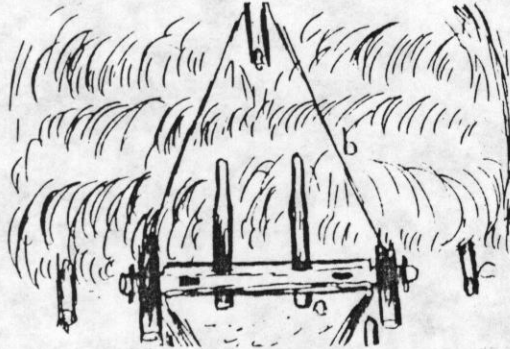
A rendszerbe foglalt szavakat értelmeztem, az értelmezést a szavak után irtam le. A könnyebb érthetőség kedvéért egyes szavakat rajzokkal is szemléltettem, kiemelve a vonatkozó részeket, A gyűjtött szavakat úgy irtam le, ahogy azokat ki-ejtették. Dolgozatomban nyelvi elemzéseket nem végeztem.

Az egyes szavak mögött zárójelben föltüntetett számok az irodalmi forrásmunkára utalnak, és megegyeznek a felhasznált irodalom fejezetében föltüntetett számokkal, melyek a címek előtt állnak.

Lótartással kapcsolatos szavak

Fogatolás, szerszám, használati eszközök

1. ábra

a/ csiga vagy bunkó, b/ rudalóköttél, c/ vendégoldal

Csiga vagy bunkó: rudalóköttél feszítésére szolgál

Rudalóköttél: szálak-takarmányok rögzítésére szolgál a kocsin

Vendégoldal: a szekeret keretszerűen bővíti

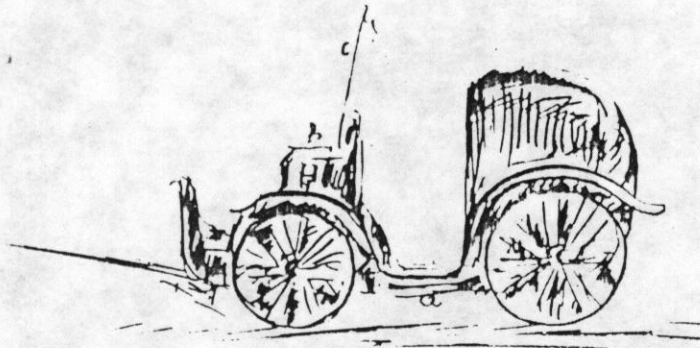
" Attul ugyan nem kellett félni, hogy ledül, mert csigával jól kifeszítettük..."

2. ábra

fűzfából font kocsikulcs a kas, vagy bak

3. ábra

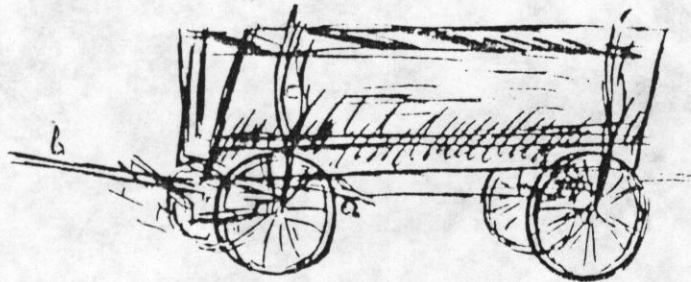
parádékocsi, a/ förhinc, b/ bak, c/ ustor

Parádékocsi: urikocsi, bőrüléssel és fölvezhető tetővel

Förhinc: kocsiföllépő, vagy hágszó

Ustor: ostor

4. ábra

ganéskocsi, a/ bélfá, b/ utmutató, c/ ágas

Ganéskocsi: általában higabb trágya hordására szolgál

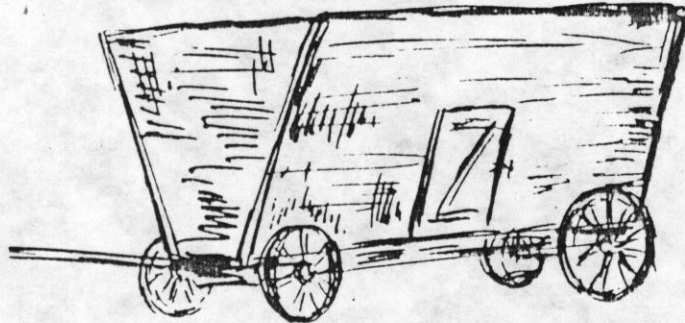
Bélfá: juha / 2 / nyújtó van rajta

Utmutató: kocsirud tréfásan

Ágas: nem kimunkált fa, lőcs helyett

"...a ganéskocsira sose raktam olyan lőcsöt, mint a rendes kocsira. Csak kimentem a csalitosba, osztán vágtam négy ágast azokat kifaragtam..."

5. ábra

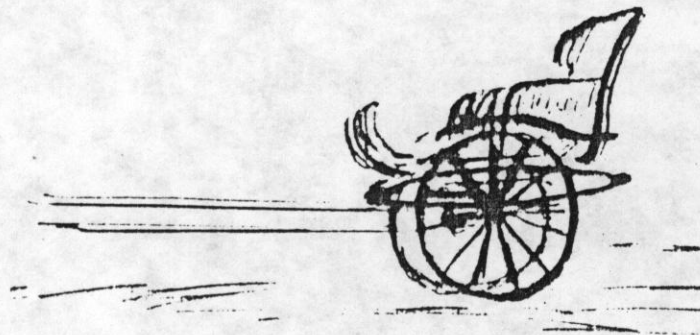

batár

Batár: szekéralvázra magasított, deszkából készített oldalakat szereltek, az egyi oldalon ajtóval

"...ha hordtuk a pelyvát, akkor csak elő a színből a batárt."

6. ábra

cséza

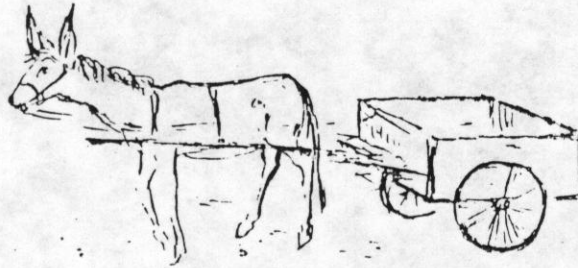
Cséza: két keréken hintőszerű kocsi, egyes lóval

"...csak szólt az uraság: - na fogj be Jancsi, oszt egész nap csézán jártuk a határt..."

Esőbőr: kizárólag a farok és a láb lemosására szolgáló vödör

Csutak: kisebb széna, szalmacsomó marokra fogva, esetleg kötözve

7. ábra

kordé

Kordé:szamár, vagy ló által vontatott ládaszerű kocsi, kb. egy köbméteres. Leggyakrabban földhordásra használták "...a töltésre köllött hordani a földet. A bognárok három óra leforgása alatt összeütötték a kordét..."

8. ábra

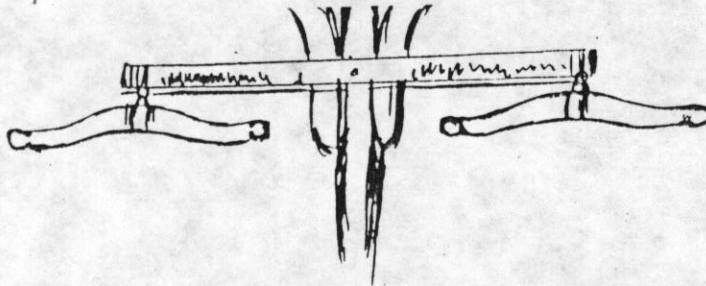

pőrekocsi

Pőrekocsi: csak a szekér alvázat használják a nyujtóval, esetenként külön fahordás céljára hosszabbítottakat is alkalmaztak az eredeti nyujtó helyett

"...ha fát hordtunk, de nem ám ágast, csak a pőrekocsit használtuk, mer arra fért bővibe..."

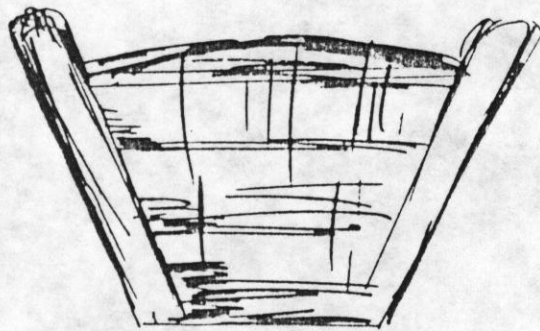
9. ábra

kisafa

Kisafa: hámfá, huzófa, ide erősítik föl az istrángot, de helyenként kizárólag a szántásnál használt huzófa elnevezése

10. ábra

cserén

Cserén: deszkából készült hézagmentes saroglya, általában trágyáskocsin használatos. Más formában is ismeretes, úgy mint csete, illetve suber

Klumpa: fából kézzel faragott, kiégetett papucszerű lábbeli istállóban használatos, a szó eredetére nézve német származású lehet

Köszönce: lódiszításra használatos sallangok, szalagok

11. ábra

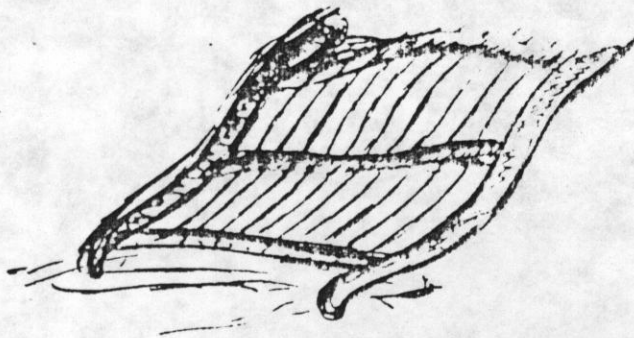

guggóhámfa

Guggóhámfa: kocsirudra merőleges, tengelyen elfordítható keresztfa, ezen található a kisafák. Érdekessége, hogy a főrhincek nem rögzítik a kerék tengelyéhez, így az elmozdítható.

"...ha nem jól hajtottam a lovakat, akkor biztos, hogy rosszul állt a guggóhámfa..."

12. ábra

sarágla

Sarágla: fából és drótból készült saroglya, de fűzfából is készíthető. Helyenként sarogla, illetve sároglya néven is ismert.

Sing: kocsikerék sinje

13. ábra

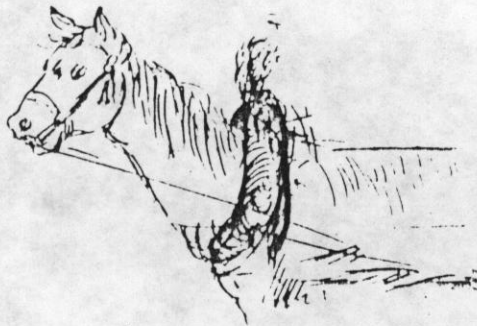
a/ keleviz, b/ süvegfa, c/ ökölfa

Keleviz: kötél végébe tett fadarab, a kötőfék eloldódását gátolja meg. Helyenként póta, potrinca, potrina néven ismert.

Süvegfa: süvegfa / 2 / jászol szélén lévő gömbölyű fa az állat rögzítésére szolgál.

Ökölfa: kötőfék végén van, megakadályozza, hogy a rögzítőkarikán a kötél átbujjon. Kuglinak is nevezik.

14. ábra

kumet

Kumet: csucsban végződő diszes lószerszám, különböző diszitési lehetőségekkel. Általában bérkocsisok lószerszámaként ismert a kumet. Komet néven is nevezik.

15. ábra

a/ orrosszija, b/ zabola

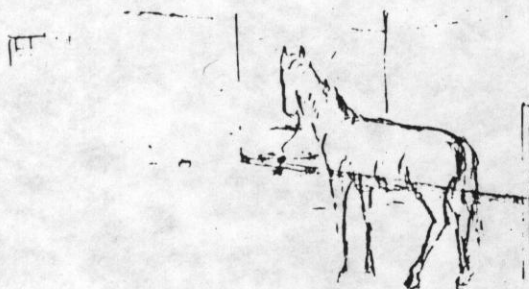
Orrosszija: kötőfék orrháton fekvő része

Zabola: zabla

Csákós fül: figyelő ló hegyezett füle

"...amint ott szántogatok, egyszer csak látom ám, hogy csákós a lovam füle..."

16. ábra

strájfa

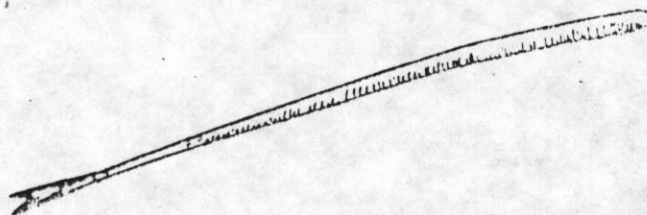
Strájfa: két állat közé rakott rud az istállóban, a süvegfához van rögzítve.

Izzasztó: ló hámjára a test felől fölerősített posztószalag

"...a jászó-cölömp csirjába van illesztve a strájfa..."

17. ábra

ösztöke

Ösztöke: kb. 1,5 méter hosszú fanyélen vasból készült kaparófej van rögzítve. Az eke tisztogatására, kocsikerék lekaparására használatos.

Árkány / 5 /: hurkos pányvakötél, az állatok legeltetés közben ezzel voltak megkötve

Békó: ló mozgását gátló szij, vagy kötél a lábaira erősítve. Általában két lábat kötöttek össze.

18. ábra

ekegöröndő

Ekegöröndő: ekegerenda, általában fából, erre erősítik föl az eketesteket.

Betegségek, hibák

Hodzsászlábu: ló lábán a csánkon lévő daganat, csánkpóknak is nevezik.

Borzás / 1 /: fölpuffedt, dagadt láb

Mus: ló álla alatti mirigy

Egere / 2 /: ló álla alatti mirigy duzzanata

Bónás: rug, vág, harap minden ok nélkül, teljesen kiszámíthatatlan.

Kapta: pártaszél gyulladáisos duzzanata

"... nézem a lovat mér sántit, hát látom, hogy kaptás biz annak a lába..."

Béka: patanyir, illetve rendellenesen terpesztett nyir

Bagózik: nem rágja meg rendesen a takarmányt, ezért nem is nyeli le, hanem a szájában gyűjti össze. Általában fogváltáskor, valamint idősebb lovaknál észlelhető.

Nyügeres: a csánk alatti in gyulladása esetén mondják, állítólag a havon, jégen való hajtásból is keletkezhet.

Csőbörbe lépő: hibás lábszerkezetű, járás közben oldalra kilép.

Vezeres /2/: sovány, szakadt ló

Zahin / 2 /: túl jó kondícióban lévő, kövér állat

Babócsos: sok a lóbagócs a bőrében

Szarvasbetegség: nem eszik, nyakát szarvasra emlékeztető módon állandóan nyujtogatja

Franciás járás: menet közben lábait összeveri

Kaszmás / 2 /: csámpás

Pukhánkos: idegesen izeg-mozog, egy pillanatra sem áll egyhelyben "...ajánhatta nekem azt akár estig, én egyből láttam, hogy pukháncc van abba..."

Tüdökös / 2 /: a köldöke meg van dagadva

Heptikás: kehes, esetleg tüdőtagulatos is; máshol a pudinós szót használják

Ivarzás

"... láttam, hogy cernázik, vittem is egyből a csődörhöz..."

Cernázik: az ivarzási nyálka hosszan kilóg a pérarésből

Egyéb elnevezések

Monyas / 2 /: kb. két éves, himnemű csikó

Csás, csális, / 2 / nyerges / 1 /: balra fogott ló

Hajzás: jobbra fogott ló

"... fönn vót vagy huszonöt mázsa abba a sárba, - ne tüled, hajsz, oztán egybű kivitték..."

Tüled, hajsz: a két ló megszólítása

Ötödfü, negyedfü stb.: ahány éves

Gebe, koszló, girhes / 1 /, girhös, grasztó / 1 /, gerdáncs, geribes / 1 /, öreg graszt / 1 /, kandzsi / 1 /: öreg, sovány

Csura / 5 /: csikó

Jeszke / 5 /: ijedős ló

Kapca: ló csüdjén hosszú szőrzet

Nyilaz: patkószöveget elevenbe ver

Kőmonyas / 5 /: betegesen kemény a heréje

Sarlóshátu / 5 /: ivelthátu

Gubanc: sörény tréfásan

Rüszög: bőrét rángatja, például a legyeket zavarja

Turóshátu: a nyereg által feltört háton a hegeseések helyén kinőtt fehér szőrzettől

Szárlábu / 5 /: a ló lába térdéig kese

Remonda: két-két és féléves nyereg alá tört, vagy kocsiba fogott csikók, egyes helyeken a nehezen betörhető csikó neve.

"... a rosszul herélt csikó füre veretvén a csordával ott az alig kétéves csikót meghágja, sok az innét származó gyenge ivadék, a rossz csődör ráeresztése által folyvást silányul."/ 3 /

Füre veretvén: legelőre kieresztve

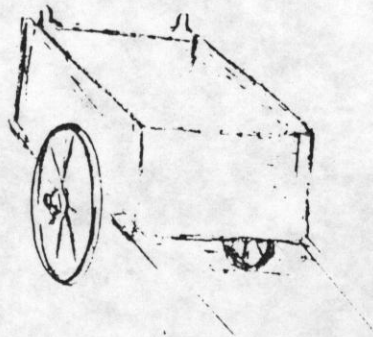
Átveretés: a laza patkó felerősítése

Lándzsázni: kikötni fejnél, lábánál, nyaknál fogva

Szarvasmarhatartással kapcsolatos szavak

Fogatolás, szerszám, használati eszközök

19. ábra

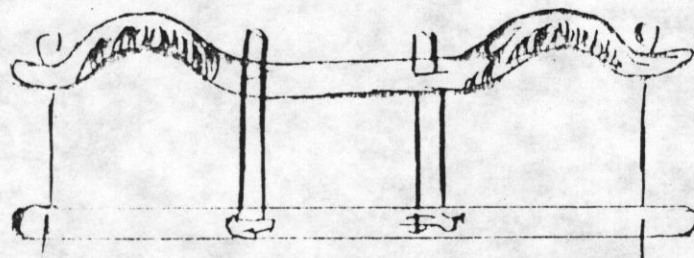
Laptika

Laptika: hátul ajtós, kétkerekű billenős kocsi, répahordáskor használatos

Kapinya: kb. egy liter űrtartalmu szemestakarmány kiosztó

20. ábra

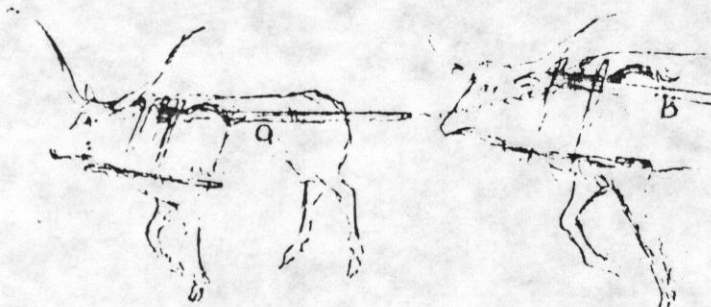
csitos

Csitos: járom

Póla: / 2 /: borju megkötésére szolgáló kötél

Csellengő / 5 /: ökör szarvát diszitó bojt a szarv végén

21. ábra

a/ csáгатé, b/ tézsla

Csáгатé: két ökör között van, hasonló a kocsirudhoz, a végén a hosszúságát állítani lehet

Tézsla: négyes ökrfogat esetén a hátsó ökrök között ugyanaz a szerepe mint a csáгатénak

Stucni: fából van faragva oly módon, hogy rajta tüskék vannak kiképezve, borju orrára szerelve megakadályozza a szopást

22. ábra

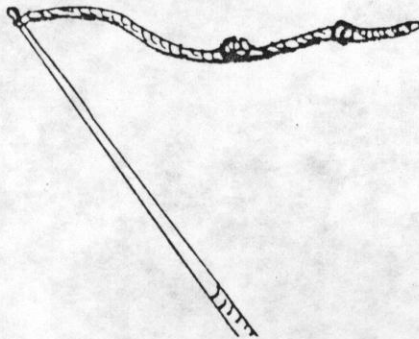

szeges okula

Szeges okula: stucnihoz hasonló, csak nem fából van, hanem szögekkel kivert bőrdarab

"... amikor a borjut az anyjától eválasztottuk, az csak visszajárt szopni. Tehette, mert az anyja odafordult neki. Na, elővettem a szeges ókulát...."

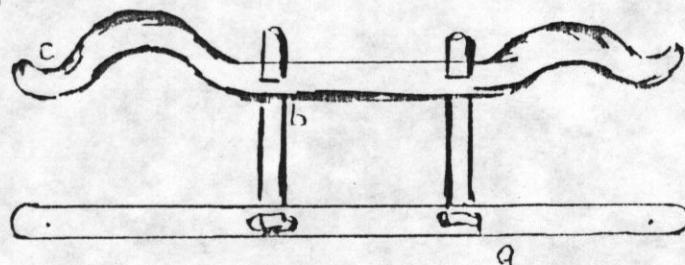
23. ábra

csundi

Csundi: bivalyostor, rudazókötélből vagy marhakötélből készült rövid nyelű / esetleg faragott / ostor, a kötéltre csomókat kötnek. Máshol kordának is nevezik, utalok itt a "kordában tartani" kifejezésre, mely innét származhat

24. ábra

a/ afa, b/ béfa, c/ suti

Afa: járom alsó, nyak felé eső része

Béfa: járom középső része, az ökröket választja el egymástól
Mindkét elnevezés a járom formáját foglalja magában.

Suti: a járom alsó és felső szélein lévő hajlatok, bennük a járomszegek részére furat található.

25. ábra

fenéktartó

Fenéktartó: a kézi fejsznél használták. Szijjal a derékra lehetett erősíteni. Az ülőke közepében egy láb található.

"... nem köllött vinni, csak a sajtárt, mert a fenéktartót a derékunkra szijjaztuk..."

Betegségek, hibák

Guga: toroktályi sugárgomba

Allövet: valamely folyékony anyag végbélbe vagy hüvelybe fecskendezése

Csőre: az allövetnél felhasznált anyag

Megvérhüdni: tüdőgyulladást kapni

Vértálc: vértályog, helyenként vértálcként ismert

Lépfene: / 5 / lépfene

Porzsáka: rög, rögény, rögzik

Ime: bögölylárvasodástól a bőr felszínén kidudorodások keletkeznek, ezáltal a bőr felszine egyenetlen.

Imely / 5 /: általában daganat a bőrön

Métöly: métely

Porfás: ideges, nyugtalan

Cserese: áll vagy torok alatti bőrkinövés, lebernyegszerű képződmény, bőrfityegő

Vérszorítás: bivalybetegség

Kápás: pupos

Pokolvar: lépfene, máshol vérdög néven ismert

Skrofula: sugárgombabetegség

Levegős lett: fölfujódott

Ivarzás:

Nyullat: folyat, ivarzási nyálka nyulik ki a pérarésből

" Nagyon fontos volt, hogy észrevegyük mikor nyullat..."

Befolat / 2 /: megtermékenyül

Izékedik / 5 /: üzékedik, helyenként izéködik

Megje: tehén péréja

Gurászta: főcstej, pec-tej / 5 /

Legeltetés

" Vót, hogy heverésztünk a kisbojtárral a hüsbe, oszt valamék jószág elbitangut. Ej, szótam a kisbojtárnak, kapj fő egy csóragot, kerüjj elibe, én meg üsztetem a kutyát, amellik ott gyüszmékült, / jó kutya vót / kerencs, aztánnék mingyá megvót.."

Gyüszmékült: jött-ment

Kerencs: kerincs, kerits

Üsztetem: küsztetem, küldöm, zavarom

Elbitangut: elcsavargott, lemaradt a csordától

Csórag: bunkós bot

"... akkor nem öntöztek ám semmi legelőfélét. Mikor rögön állt a gulya, csápolhatott egész nap, nem szedte össze a lepényrevalót se.."

Rögön állt: nagy szárazság idején a fücsomók közötti csupasz, letaposott földön állt

Csápolt: csámborgott, lődörgött, lézengett

Limbusos: vizenyős rét, legelő, süppedékes talajjal

Bogározás: legeltetés, a legelőn tartózkodó állatokat állandóan zavaró bogarak, legyek nyomán

Nem szedte össze a lepényrevalót: tréfásan - egyszeri székelésre sem elegendő az a fümennyiség, amit a legelőn egész nap föl-szedhetett

terit a gulya: a legelőt trágyázza / legeltetés után összeszedik /

Ebben a Borjában van a Tízárú! & tel: borjya!

Üszéng: izék, a jászolban lévő takarmánymaradványok

Bornyu: borju

"... a fejés aránylag gyenge volt, így a csirászat nem fizedött ki."

Csirászat / 7 /: tehenészet

Csira / 5 /: mint szín vörös, helyenként tarka

" Az állattenyésztés a rédeg tartás jegyében folyt." / 6 /

Rédeg tartás: nem istállózott

Rédeg: borjut nem fogó / meddő / tehenet jelent

Mása: pokla

Csális, cseli: bal oldalra fogott ökör

Kacsálódnak a bikák / 5 /: tülekednek

Komor tinó: féltökü, rosszul herélt

Zsöngés borju: zsenge, gyenge, fiatal

Fekélődik / 2 /: lefekszik, felkel

Csék / 2 /: bika nemzőszerve

" ide kell számolni a fejős, heverő és vonómarháknak a be nem vallását is."

Heverő marha / 6 /: hizlalásra fogott

Vonó marha: igásállat

"...hát almát nyelt. Kerestem hát gyorsan egy cselőkét, aztán amikor a száját kifeszítettem, azzal kitámasztottam..."

Cselőke: száj felpeckelésére használható fadarab, máshol dobófa, esetleg kisebb ágak elnevezése is

" A cédulára vagy passzusra pontosan rávezették a marha számát. megirták hányadfűm micsodás jelű és billegü.."

Micsodás jelű és billegü / 8 /: milyen egyéni jelek, illetve bélyegek, megjelölések találhatók az állaton

"...igen gyakran szőrín és szarván nevezték a marhát, azaz pontosan leirták, hogy : hány fekete csörsz ökör

szőke tarcsa marha
vadszörű ünőtínó
ümelő tehén
uzos bejla tehén
lombos csáktínó
czibakszáru rőt bögöly
keselyes bikatulok
siske bornyu
seregély szörű ordas..." / 8 /

...melyiknek van:

kuklya szarva
csuhos
kajuczabásu
kajlakiálló
vállas
kukura
hegycsecske
előállu buta
bogárszarvu....." / 8 /

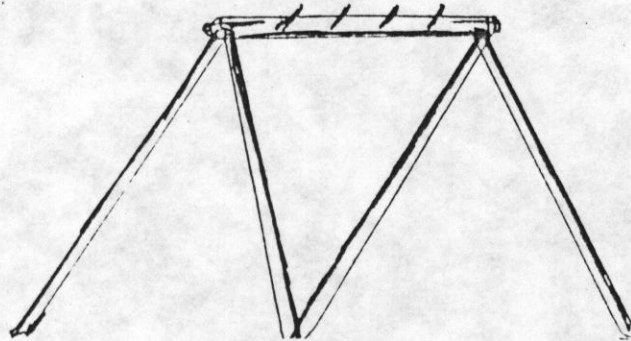
17 helység állatállománya 1702 évből:

elnevezés	db.
ökrök vadnak	5
harmadfi bikatulok	3
bornyas tehén	13
meddü tehének	30
ez nyári ökör bornyu lo	/ 4 /

Sertéstartással kapcsolatos szavak

Eszközök, szerszámok

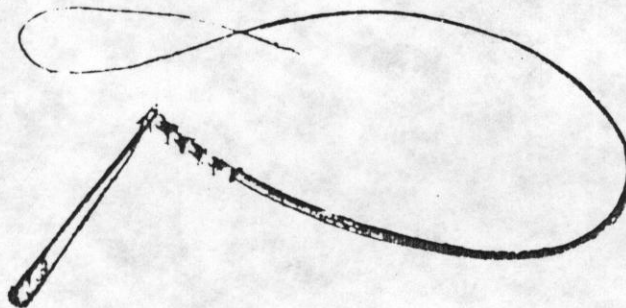
26. ábra

csántérfa

Csántérfa: a sertés felhuzására szolgáló fa, esetleg hus-
székben a hus fölakasztására szolgál

27. ábra

karikás

Karikás: kondásostor

Sörtve: sörte

Betegségek, hibák

Kanyarózik a malac: kiütéses, kipirult bőr, általában bélgyuladás esetén

Bogjó / 5 /: áll alatt kétfelé lelógó szőrfüggelék

Sul: kelevény a disznó nyakán

Porzsávás: nem eszik, sovány, beteges

Koszos: elmaradt, csökkent

Ótvaros: rühes

Bányorgós: beteges

Fentő: átlagalomtól elmaradt, csökkent malac

Ivarzás

"... látom ám, hogy az én göbém bakot áll..."

Bakot áll: tüdőreflex, fűrészbakszerű állás

Burrog / 5 /: erőteljesen bug

Begörget, megfödöz, beugratja / 1 /: kandisznó fedez

Éseke, cséke: kandisznó nemzőszerve

Egyéb elnevezések

Csürhe: konda, falca

Fóka: falca

Elnyűtt göbe: tenyésztésre alkalmatlan anyaállat

"... hagytam a pulit, hogy zargassa a kondát

Zargassa: zavarja

Pörc: töpörtő

Aper / 5 /: házidisznó kanja

Gica: malac

" Aztán dél lett, hajtottam a göbiseket a göndőbe, hát csak fűröggyenek, én meg hűsön ebédelek..."

Göndő: kocák fürösztésére alkalmas, vizenyős terület

Göbis: kedveskedő kifejezés, becézett göbe

Dagonya: ugyanaz, mint a göndő

Dagonyázni: dagonyába hajtani, azt jártatni, helyenként deleltést is jelent

Sörtvélyes / 5 /: a disznó hátán hosszú sörtés szőrzet

2 17 helység állatállománya 1702 - évben

elnevezés	db.
öreg gölye disznó	129
öreg ártán	107
téli ártánka	51
téli emese malac	50 " / 4 /

..... rüdeg öreg tavali ártán

rüdeg öreg tavali emő

ártán és emő malac egyéb elnevezések / 4 /

Juhtartással kapcsolatos szavak

Eszközök, szerszámok

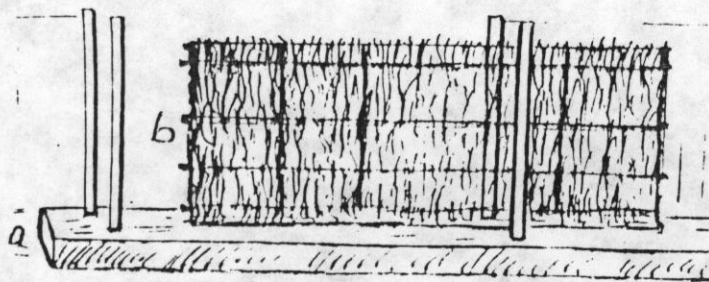
28. ábra

szógafa

Szógafa: vizesvödröket két végére akasztva háton viszik

29. ábra

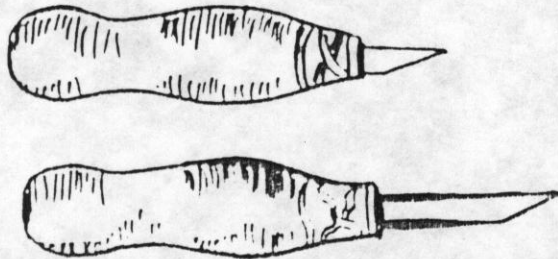

a/ szóga, b/ kas

Szóga: földre merőlegesen álló, kőt párhuzamos, egymáshoz rögzített vékony oszlop. közöttük van a juhrekesztő kas

Kas: fűzfából font juhrekesztő

30. ábra

bizsók

Bizsók: helyenként görbe, de általában egyenes, speciális kés, körmözésre is használatos

Kusztora: bugylibicska

Séfő: fejskamra

Zséter: sajtár

Berbec: báránybőrsüveg

Betegségek, hibák, elősködők

Megmotoz: megkergül

Motra: ostoba, bárgyu, kerge

Motoz: / 5 /: juhbögöly

Paklincs, csimbe: juhkullancs

Csömöz / 2 /: poloska

Gerj: talajból, vizeletből stb. az állatba jutó szerves lények

Nyüves: kikelt légylárvák a sebben

Nyüvezni: lárvákat kiszedni a sebekből

"...láttam, hogy jó főhányt a tályog, hát gyorsan elő a kést"

Főlhányt tályog: föltelt, érett

Kodézhasu: nagyhasu

Fejes: akaratos, konok

Ivarzás

Megy / 5 /: péra

Nyislet: koslat

Egyéb elnevezések

"... csak a lábam közé kaptam a bürgét.."

Bürge: birka

Csáfa: / 5 /: berbec hátgerince főleg nyaktól hátközépig

Csápol: halad, de nem legel

Diszke / 5 /: szüz nősténybárány

Gyeles: kezes, szelid

Juhérték / 6 /: egy ló, vagy egy marha = 10 juh

? Notin: éves / latin /

Apadék: tejfogyás, de lehet egyéb is / gyapju, hus /

Árvabőr: kötőszövet

? Berbecs: berbec, ürükos

Biszke / 5 /: először bárányozó juh

Harmadfi: harmadéves bika

Koprifej / 5 /: kopaszfejű fajtájú birka

Ütikos: öklelő

Plekator: bárányát eldobja, de tejel

Nyivor / 5 /: először bárányzó juh

Peggyes / 5 /: bárány bokacsontja

Elnevezések 1702 évben: öreg juh fogatlan

tavali millióra

ezidei bak olló

öreg tavali berbécs

meddű kecske

/ 4 /

Baromfitartással kapcsolatos szavak

Tojásra vonatkozók

Kacértos tojás: fias, termékenyült

Tikmony: tojás

Mözge: előtojás, kicsi tojás a tojás kezdetén gyakori

Parozsnya, polozsnya / 2 /: záp, rossz tojás, van, ahol a töröttet is így hívják, máshol vörössárga lószin is

Szeprőnce: záptojás

Ivarzásra vonatkozók

Kacéról, gázol, fércül / 1 /: kakas nemi aktusa

Cicörél, buból: nemi aktus

Gunároz, gügéröz / 1 /: gunár nemi aktusa

Mony: here

Monyókálni: ivartalanítani

Egyéb szavak:

Paszkonca: se kakas, se tyúk

Palóka: nagy foltokban fehér fekete tarka

Góbi: kopasznyaku

Csórnyaku / 1 /: kopasznyaku

Csuri: kiscsirke

Pudvás husu: száraz husu általában kappanra mondják

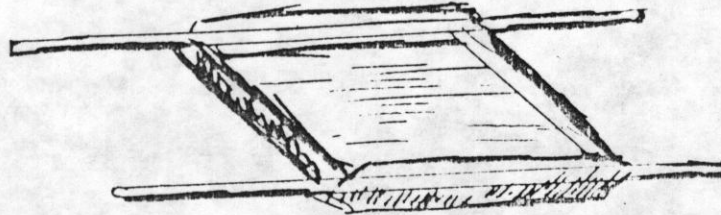
Kácsa: kacsa

Fecsferikeltek, virityeltek: vízbe dugták csőrüket

itt csak
éca!

Egyéb általánosan használt eszközök, kifejezések

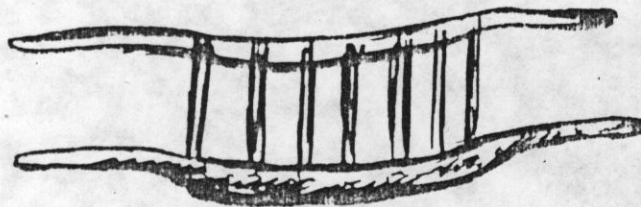
31. ábra

trógli

Trógli: istállóból a trágya kihordására használt eszköz

32. ábra

sarágla

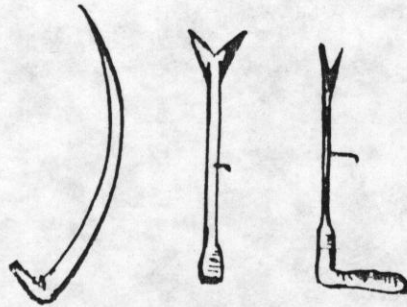
Sarágla: trágyakihordásra és szalastakarmány szállítására alkalmazzák

Kandi: takarmányos helység

Lazsnak: két rudra szögelt zsákszövet vagy elvágott zsákdarab pelyvahordásra használják

33. ábra

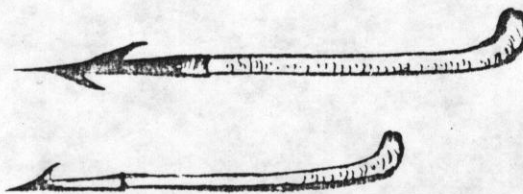
kazalvágó

Kazalvágó: " ha elővettem a kazalvágót, hát szálból szegesebb volt a kazal, mint most bálából..." -kaszaszerű vágó

Szegesebb: szegletesebb

A kazalvágó máshol kazalkaszaként is ismeretes

34. ábra

vonyogó

Vonyogó: lehet egy vagy kétágú, szálastakarmányt a kazalból ezzel lehetett alulról kihuzogatni

Kurugla: trágyát ezzel lehet lehuzni az állásról, máshol a kemencében a parazsat ezzel igazgatják

Priccs: az istállóban lévő, deszkából összetákoltt ágy

Somogyi Múzeum
17-87
Művészeti Adattár

Köves: szilárd burkulatu ut

Többször üres: tarisznya tréfás elnevezése

Héba: istállópadlás

Pozdorja: szalma, széna alja, esetleg törek, pelyva

Hereboréksérv: sérvkapun át a vaszarába türemkedik a bél

Terimbeles-vérzés: az egész sebfelület szivárog

Erdőnyavalya: betegség a farÜgy terpentintartalmától

"...látom ám, az egyik csak forog a farka után, aztán kiválik, oszt erissz neki, - a többi utána - hiábavaló volt a kutya, - nézek az égre, - no, mondom, ott a sárkányfarók is..."

Forog a farka után a juh: vihart jelez

Sárkányfarók: hosszu, nyujtott, egybefüggő, egészen tejszerü felhőcsoport - vihart jelez

"... egyszerre látom, eldobja magát a számár, oszt hentörög.."

Hentereg a számár: nagy vihar, esetleg jégeső lesz

Forog a kutya: ivarzik

Gané: trágya

rejet: tejszerü, gyógyító folyadék

Bögöly: bagócs

Törökbuza: kukorica

Erdélyben

Summa

A gyűjtés során összesen 192 szót, kifejezést sikerült följegyezni. Az irodalmi válogatás 250 szót eredményezett. A dolgozatomban tehát összesen 442 szóval gazdálkodhattam. Az összehasonlító elemzéseket elvégezve az eredmények a következők:

irodalomból származó szó	:	250
ebből felhasznált	:	116
saját gyűjtés	:	192
ebből irodalomban fellelt:		134
irodalomban nem talált	:	58

Természetesen a gyűjtés és az irodalom összevetése után kapott 58 " új " szó nem jelenti azt, hogy az összes az " ismeretlenségből lépett elő, hiszen az általam feldolgozott irodalom nem jelenti az egész anyag ismeretét, ami e tárgyban ezideig megszületett.

Az osztályozás alapján a következő eredményekre jutottam:

főnév	:	151
ige	:	54
~ jelző	:	67
<u>kifejezés</u>	:	<u>36</u>
összesen	:	308

A gyűjtött szavak értelmezése során nagy segítséget nyújtott a szókörnyezet izes népi nyelve. Fordulatos közlési módja miatt méltán tarthatott volna igényt valamennyi szófűzés arra, hogy a dolgozatban közöljem, erre azonban helyszüke miatt néhány kivételtől eltekintve, nem kerülhetett sor.

Dolgozatom céljaként a régi magyar nyelv állattartással kapcsolatos szavainak összegyűjtését tűztem ki. Ha néhány szó feledésbe merülését sikerült is megakadályoznom, dolgozatom elérte a célját. Természetesen egyetlen ilyen jellegű munka nem változtathatja meg a jelenlegi szakmai nyelvet. Több gyűjtés nagyobb választékot biztosítana. Az arra legalkalmasabb, legjobban illő, népi eredetű szavakat ki lehetne választani, ezekkel helyettesíteni a nem megfelelő szavakat, körülírásokat. Ezzel gazdagodnék, színesednék az állattenyésztés szakmai nyelve is.

Felhasznált irodalom

- 1/ Balogh Lajos - Király Lajos
Állathangutánzó igék hívogatók és terelők somogyi nyelvatlasza
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976

- 2/ Nyiri Antal
A zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárása
Uj Somogy Nyomda, Kaposvár, 1939

- 3/ Magyar Gazda 48. szám / 42 - 44 /, Budapest, 1842

- 4/ Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 32. szám, / 43 - 56 / Bp. 1905

- 5/ Herman Ottó
A magyar pásztorok nyelvkincese
A. K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, 1914

- 6/ Mérei Gyula
Mezőgazdaság és agrártársadalom Magyarországon 1790 - 1848
Teleki Pál Tudományos Intézet, Budapest, 1948

- 7/ Magyar Gazda 42. szám, / 30 - 52 /, Bp. 1841

- 8/Gaál László
Magyar állattenyésztés multja
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966

- 9/ Lambrecht Kálmán
Herman Ottó
Egyetemi Nyomda, Budapest, 1933